

СЕКЦІЯ 4 ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 338.48(477)

Ступень Н.М.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри кадастру територій
Національного університету «Львівська політехніка»*

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТЕРИТОРІЙ

У статті систематизовано властивості потенціалу розвитку рекреаційних територій та розглянуто фактори впливу на нього. Акцентовано увагу на необхідності атракторів для розвитку рекреаційних територій. Описано перспективні напрями подальших досліджень щодо розвитку рекреаційних територій.

Ключові слова: рекреаційна територія, туризм, рекреація, фактори, атрактор.

Ступень Н.М. ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ РЕКРЕАЦИОННОГО ПОТЕНЦИАЛА ТЕРРИТОРИИ

В статье систематизированы свойства потенциала развития рекреационных территорий и рассмотрены факторы, влияющие на него. Акцентировано внимание на необходимости аттракторов для развития рекреационных территорий. Описаны перспективы дальнейших исследований по развитию рекреационных территорий.

Ключевые слова: рекреационная территория, туризм, рекреация, факторы, аттрактор.

Stupen' N.M. FACTORS OF RECREATION AREAS POTENTIAL DEVELOPMENT

The properties of the recreational areas potential are systemized in the article and described the factors that make influence on it. Attention is emphasized on attractors needed to recreational areas development. Perspectives and directions for future researches described.

Keywords: recreation area, tourism, recreation, factors, attractor.

Постановка проблеми. Інтенсивний розвиток сучасного суспільства висуває все більше й більше вимог до кожного індивіда, який існує в цьому суспільстві. Підвищення важливості та інтенсивності праці в співвідношенні «праця – відпочинок» зумовлює збільшення якості та різноманітності відпочинку в максимально короткі строки. Повноцінне відновлення фізичних та духовних сил у процесі відпочинку суттєво впливає на продуктивність праці індивіда.

Разом із цим спостерігається тенденція відставання розвитку сфери відпочинку від стрімкого збільшення потреб населення щодо якісного та повноцінного відпочинку. Формування й розвиток системи відпочинку, що базується, як правило, на споживчих моделях минулого покоління, не враховують повною мірою соціально-економічні процеси та породжують багато проблем, пов'язаних з необхідністю створення системного підходу до управління рекреаційними територіями, які демонструють в наш час властивості не просто великих складних систем, а повноцінних мережевих структур.

Тому надзвичайно важливо розробити системний підхід до управління рекреаційними територіями, розробити стратегію розвитку таких територій та реформувати їх таким чином, щоб вони могли задовольнити потреби сучасної людини в якісному та повноцінному відпочинку.

Розвиток екологічного туризму в рекреаційних територіях охоплює природно-ресурсну базу, яка є матеріальною основою економічного розвитку регіону. Беручи участь у виробничих та інших регіональних процесах, формуючи екологічне середовище життєдіяльності населення, рекреаційні території відіграють значну роль у функціонуванні економіки регіону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні існує багато досліджень, що присвячені про-

блемам ефективного управління сферою відпочинку, які являють собою інформаційну базу для розробки еколого-економічного механізму управління рекреаційними територіями.

Я.І. Вихлюк [2] запропонував метод розрахунку агрегованого потенціалу туристичної привабливості території на базі нечіткої логіки з врахуванням фактора сезонності. А.М. Третяк [5] у своїх працях приділяв увагу методологічно-методичним основам оцінювання природно-рекреаційного потенціалу земельних та інших природних ресурсів. Оцінюванням сучасного стану розвитку рекреаційних територій займався І.В. Денисова [3].

Однак, з нашої думки, в наукових працях вітчизняних і закордонних дослідників недостатньо приділено уваги проблемам мережевого представлення розвитку рекреаційних територій та територій для відпочинку, які мають значний туристично-рекреаційний потенціал з урахуванням їх привабливості й напрямів розвитку потреб сучасних користувачів, оскільки кожен науковець у своїх працях виокремлює конкретні проблеми залежно від поставленої мети.

Мета статті – з'ясувати походження джерел здоров'я населення в сучасному понятті, виявити і структурувати фактори формування привабливості рекреаційних територій, виокремити фактори, які формують рекреаційні властивості територій, дослідити взаємодію цих факторів та запропонувати методичний підхід до оцінювання ефективності їх використання для розвитку рекреаційних властивостей територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтенсивний розвиток науки та техніки приводить до глибокого проникнення неотехнічних засобів у кожен аспект діяльності сучасної людини, збільшуючи продуктивність праці та водночас вимагаючи більшої концентрації уваги та швидкості роботи й мислення.

Однак збільшення інтенсивності роботи збільшує необхідність в якісному відпочинку та повному відновленню фізичних та психологічних сил людини. Оскільки часове співвідношення «праця – відпочинок» не може збільшуватись на користь останнього з відомих причин, виникає необхідність збільшення ефективності відпочинку за одиницю часу. Максимальний показник у цьому питанні мають рекреаційні території. Але задля їх максимальної віддачі потрібно не просто використовувати їх в людській діяльності, а й вміти правильно та ефективно ними керувати, щоб з часом вони не втратили своїх рекреаційних властивостей. Для цього потрібно чітко розуміти, якими ж властивостями наділені рекреаційні території (див. рис. 1) та розрізнити фактори, що впливають на ці властивості тієї чи іншої території (див. рис. 2).

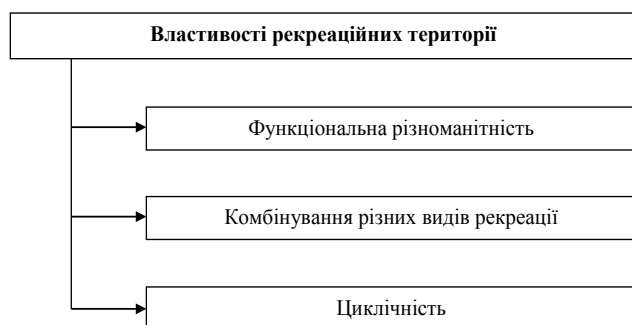

Рис. 1. Властивості рекреаційних територій

Джерело: систематизовано автором на основі [1; 3]

Функціональна різноманітність є головною ознакою класифікації рекреаційної діяльності. На сьогодні вчені виділяють такі рекреаційні функції:

- лікувальна – спрямована на відновлення здоров'я людини;
- пізнавальна – спрямована на розвиток духовного потенціалу особистості;
- спортивна – спрямована на розвиток фізичних сил людини.

Комбінування різних видів рекреації. Видів рекреації на сьогодні може бути безліч, оскільки будь-яка дія або територія може в тію чи іншою мірою використовуватись для відновлення фізичних чи моральних сил. Загальна класифікація видів рекреаційних діяльності наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація видів рекреаційної діяльності

Ознака	Види рекреаційної діяльності
За характером використовуваних транспортних засобів	Автомобільна (індивідуальна), автобусна, авіаційна (рейсова і чартерна), залізнична, теплохідна (морська, річкова, круїзна)
За рівнем рухливості	Стаціонарна, кочова
За кількістю учасників	Індивідуальна, групова
За віковою ознакою	Дитяча, доросла, змішана
За характером організації	Регламентована (планова), самодіяльна (організована, неорганізована)
За сезонністю	Цілорічна, сезонна (літня, зимова)
За територіальною ознакою	Приміська (місцева), районна (загальнодержавна), міжнародна
За тривалістю	Короткочасна, тривала
За правовим статусом	Національна (внутрішня), міжнародна (іноземна)

Джерело: побудовано автором на основі [2; 4]

Чим більше перерахованих вище видів рекреації зможе запропонувати одна рекреаційна територія, тим вище буде її рекреаційна цінність.

Циклічність. Однією з найважливіших властивостей рекреаційних територій є циклічність надання рекреаційних послуг. Тобто рекреаційні властивості територій повинні або повністю відновлюватись в часі до моменту їх наступного використання, або їх використання взагалі не повинне зменшувати їх цінності. Якщо ці вимоги не задовольняються, суб'єктам надання рекреаційних послуг потрібно здійснювати витрати на приведення рекреаційних територій до їх первинного стану.

Рис. 2. Фактори впливу на потенціал рекреаційних територій

Джерело: систематизовано автором на основі [1; 3]

До *соціально-економічної* групи факторів відносять вплив на рекреаційні території встановленого рівня цін на рекреаційні послуги та їх економічної доступності для різних верств населення. Середні доходи населення в регіоні суттєво впливають на вартість та різноманіття наявних рекреаційних послуг та розвитку території в певному заданому напрямі. Крім того, необхідно відзначити низьку інвестиційну привабливість маловідвідуваних курортів. Як правило, для зменшення підприємницьких ризиків інвестиції йдуть в кращі курорти, це приводить до виникнення великої кількості занедбаних об'єктів, що так і залишаються без уваги.

Демографічні фактори містять інформацію про вікову структуру населення (співвідношення дітей, дорослих та пенсіонерів), стать тощо. До демографічних показників також відносять показники народжуваності, смертності, природного руху населення та середня тривалість життя. До цієї групи факторів необхідно віднести й проблему відтоку постійного населення. Відомо, що основною вимогою для розвитку рекреаційної діяльності в тому чи іншому регіоні, крім природних сприятливих факторів, є проживання місцевого населення. Однак низький рівень заробітної плати, проблеми з працевлаштуванням і відсутність життєвих перспектив приводять до поступового зменшення постійного населення, до зменшення привабливості рекреаційних територій у цьому регіоні.

Ресурсно-екологічна група факторів охоплює фактори навколишнього середовища. По-перше, людині для повноцінного фізичного та морального відпочинку необхідна наявність певних ресурсів – джерел рекреації. Це можуть бути водні джерела (при-

родні або штучно створені), лісопаркові зони тощо. По-друге, чим більші екологічні показники території, тим більш пристосована вона для розміщення рекреаційних об'єктів. Проте не варто забувати, що людина не лише спостерігає за природою, а й є активним споживачем ресурсів. Зважаючи на це, найбільш привабливими для розміщення рекреаційних об'єктів будуть території, що мають сприятливі умови для збору грибів, ягід, ловлі риби й полювання, пляжного відпочинку тощо.

Геополітичні фактори. Їх значення в сучасному світі займає не останнє місце. Майже всі країни світу мають дохідну статтю бюджету у вигляді доходів від туризму та використання рекреаційних територій. Геополітичні фактори характеризують доступність різних верств населення до певних рекреаційних територій. На цей показник може впливати зовнішня та внутрішня політика держави щодо переміщення населення з метою відпочинку та туризму (тривалість та складність оформлення туристичних віз до певної країни, кількість документів, що потрібно для цього зібрати), різноманітність способів такого переміщення (літаком, потягом, автошляхами тощо).

Повноцінно відпочити й отримати максимальний рекреаційний (оздоровчий) ефект людина може лише на спеціальних територіях у віддалені від місця свого постійного проживання. Ці території володіють такими характеристиками як: мальовничість, контрастність форм ландшафту, наявність водних об'єктів, сприятливі природно-кліматичні умови, доступність, велика різноманітність видів ягід, грибів, лікарських рослин тощо [1, с. 27].

Соціально-психологічні. Ця група факторів враховує ментальність та традиції населення, що проживає на тій чи іншій території. З економічної точки зору, ментальність, традиції та звички формують попит населення на той чи інший вид відпочинку. Це, у свою чергу, впливає на його доступність та популярність. Проте сліпе слідування стереотипам в плануванні розвитку рекреаційних територій певного регіону може привести до зниження цінності такого відпочинку, а отже, й до зниження його ефективності. Соціально-психологічні фактори необхідно враховувати під час планування рекреаційних територій, але впоодобання з часом можна змінити, направивши їх в потрібне русло. Звичайно, це більш затратно та має більший термін окупності, але у разі правильного підходу гарантується довготривалий результат, який задовольнятиме соціально-економічні потреби населення.

Але всі ці фактори працюють лише якщо на території є особливий об'єкт – атрактор. На думку С.А. Боголюбова, атрактор – це об'єкт або комплекс об'єктів, розташованих на певній території, що володіють різними властивостями, які представляють інтерес для туристів і тих, хто відпочиває, й на цій основі формують мету відвідування об'єктів привабливості [1, с. 28].

Важливість завдання проектувальників та організаторів відпочинку полягає не лише в правильному виборі території для організації рекреаційної діяльності, а й наповненні її антропогенними атракторами (тобто такими, що штучно створені людьми), властивості яких відповідають інтересам споживачів. Привабливість території буде зберігатися тривалий час лише тоді, якщо будуть підтримуватися їх експлуатаційні характеристики, розроблятися й впроваджуватися нові методи демонстрації атракторів, з'являтися нові властивості, поліпшуватися доступність до рекреаційних об'єктів, створюватися нові центри. Недооб-

лік цих факторів може привести в майбутньому до зниження інтересу і, як наслідок, зменшення доходу від користування такими територіями.

Висновки. Сьогодні особлива роль належить рекреації й туризму, які являють собою форму відпочинку, основна мета якої полягає в підтримці та вдосконаленні комплексного здоров'я людини, що охоплює не лише фізичний та психічний, а й духовно-моральний та соціальний стан. При цьому в туризмі все більшою мірою проявляється оздоровча спрямованість відпочинку, а у відпочинку в рекреаційних закладах споживачами стають не лише групи населення, що потребують певного лікування чи профілактики захворювань, а й цілком здорові люди різного віку й соціального статусу.

Відомо, що в сучасному світі потреби населення не мають меж, проте свій вибір споживач рекреаційних послуг здійснює лише з урахуванням таких обмежень, як: фінансові, інформаційні, політичні, економічні, соціальні тощо.

Показником рівня задоволеності від споживання тих чи інших товарів і послуг, на нашу думку, є корисність. Такий показник необхідно розглядати як відкриту систему, в якій саме зовнішні чинники, а не внутрішні, визначають вибір людини. Звички, традиції, невизначеність у виборі й відстрочка в часі усвідомлення цінності послуг не дає можливості ефективно здійснювати процес планування діяльності суб'єктів рекреаційних послуг відповідно до потреб сучасного ринку послуг відпочинку та знизити фінансові ризики. Основними факторами й умовами формування рекреаційних властивостей території є соціально-економічні, демографічні, ресурсно-екологічні, геополітичні та соціально-психологічні. Виявлені фактори мають багаторівневу природу залежно від природи виникнення, тривалості користування, способу розвитку щодо середовища функціонування. Регулюючи рівень рекреаційної привабливості території за допомогою таких факторів, як: ресурси, суспільне розуміння, організація діяльності осіб, що відпочивають, обслуговування туристів, заходи щодо упорядкування, цінова політика, можна ефективно управляти інтенсивністю використання території, збільшуючи або зменшуючи потік туристів, що дасть змогу регулювати рівень використання рекреаційних властивостей території та зберегти їх для майбутніх поколінь.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Боголюбова С.А. Эколого-экономическая оценка рекреационных ресурсов / С.А. Боголюбова // Международный журнал экспериментального образования. – 2010. – № 3. – С. 27–28.
2. Виклюк Я.І. Використання нечіткої логіки для визначення рекреаційного потенціалу території / Я.І. Виклюк, О.І. Артеменко // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2008. – № 631: Інформаційні системи та мережі. – С. 45–54.
3. Денисова І.В. Оцінка сучасного стану розвитку туристсько-рекреаційних територій України / І.В. Денисова, А.В. Обуховська // Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. О.Ф. Балацького. – Суми, 2014. – Т. 2. – С. 129–130.
4. Коробейникова Я.С. Особливості планувальної організації рекреаційних просторів / Я.С. Коробейникова, Г.Є. Долгопола, Г.П. Зоріна // Сборник научных трудов по материалам международной научно-практической конференции «Перспективные инновации в науке, образовании, производстве и транспорте». Серия «Экономика, туризм, рекреация. География, геология». – Одесса, 2011. – С. 23–25.
5. Третьяк А.М. Методологічно-методичні основи оцінки природно-рекреаційного потенціалу земельних та інших природних ресурсів / А.М. Третьяк, Г.В. Гребенник // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. – 2015. – № 2–3. – С. 65–73.